

Michał Kłakus

Udział duchowieństwa w powstaniach śląskich w świetle akt zgromadzonych w Instytucie im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku

---

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 45/1, 195-201

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. MICHAŁ KŁAKUS

Toulon

UDZIAŁ DUCHOWIEŃSTWA W POWSTANIACH ŚLĄSKICH W ŚWIETLE AKT ZGROMADZONYCH W INSTYTUCIE IM. JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO W NOWYM JORKU

Zakończenie pierwszej wojny światowej oraz podpisany traktat wersalski (28 czerwca 1919) nie spowodowały wygaśnięcia konfliktów narodowościowych na Śląsku. Najważniejsze z nich noszą nazwę trzech powstań śląskich¹. Pierwsze wybuchło w sierpniu 1919, dwa kolejne – w 1920 roku. Przyczyniły się one do przyłączenia przemysłowej części Śląska do Polski². Prócz ludności cywilnej wzięli w nich udział również przedstawiciele księży. Udział duchowieństwa był przejawem ich głębokiej świadomości narodowej oraz troski o Kościół na tym terenie³. Podstawowy cel, prócz posługi duszpasterskiej, polegał na wsparciu moralnym walczących⁴.

Literatura przedmiotu poruszająca tematykę udziału księży w powstaniach śląskich liczy kilkadziesiąt pozycji. Wykaz najważniejszych prac przedstawiających

¹ Bibliografia prac poruszających tematykę powstań śląskich obejmuje kilkaset pozycji. W 1979 r. sporządzono wykaz literatury im poświęconej (zob. E. Wyglenda, *Bibliografia plebiscytu i powstań śląskich*, Opole 1979). Z nowszych publikacji najważniejsze to: *Encyklopedia powstań śląskich*, red. F. Hawranek, Opole 1982; J. Przewłocki, *Plebiscyt i powstania śląskie*, Katowice 1986; *Zanim wybuchło III [trzecie] powstanie śląskie* (materiały z sesji naukowych zorganizowanych w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu w dniach 9 czerwca 1989 i 20 czerwca 1990 roku w 70 rocznicę I i II powstania śląskiego), red. Z. Kapała, J. Przewłocki, Bytom 1991; *Górny Śląsk czasu powstań i plebiscytu: sprawy mało znane i nieznanne* (materiały VII Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstań Śląskich i Plebiscytu zorganizowanego w Bytomiu 22 kwietnia 1996 roku), red. Z. Kapała, Bytom 1996; *Powstania Śląskie i plebiscyt w procesie zrastania się Górnego Śląska z macierzą* (materiały z sesji naukowej historyków powstań śląskich i plebiscytu zorganizowanej w dniach 24-25 kwietnia 1991 roku w Bytomiu oraz na Górze św. Anny), red. A. Brożek, Bytom 1993; L. Wyszczelski, D. Radziwiłłowicz, *Powstania śląskie*, Warszawa 1996; *Powstańcze miscellanea. Z badań nad biografistyką i ewidencją personalną powstań śląskich*, red. Z. Kapała, Bytom 2006.

² Do Polski przyłączono 3 tys. km², co stanowiło 29% obszaru plebiscytowego, zob.: L. Krzyżanowski, *Kościół katolicki wobec mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku w latach 1922-1930*, Katowice 2000, s. 24; J. Macała, *Duszpasterstwo a narodowość wiernych. Kościół katolicki w diecezji katowickiej wobec mniejszości niemieckiej 1922-1939*, Wrocław–Katowice 1999, s. 16.

³ J. Myszor, *Postawy narodowe duchowieństwa śląskiego na przełomie XIX i XX wieku. Przyczynek do dziejów Kościoła na Śląsku w okresie powstań i plebiscytu*, Saeculum Christianum 1 (1994), s. 152.

⁴ M. Wesołowski, N. Bujniwicz, *Duszpasterstwo wojskowe w polskich organizacjach niepodległościowych i w odrodzonym wojsku polskim w świetle akt Centralnego Archiwum Wojskowego*, Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego 1/30 (2008), s. 420.

kwestię udziału księży kapelanów w powstaniach śląskich opracował Henryk Olszar⁵. Autorzy powyższych przeprowadzili kwerendy naukowe w kilkunastu archiwach: państwowych (cywilnych i wojskowych) oraz kościelnych (głównie diecezjalnych). Celem niniejszych prac była próba ustalenia składu liczebnego jak i zakresu pracy duszpasterskiej księży kapelanów. Dokładną liczbę kapelanów ustalić trudno, zwłaszcza że kartoteka osobowa kapelanów powstań śląskich została zniszczona w pierwszych dniach drugiej wojny światowej⁶. Ponadto tylko niewielu z nich było oficjalnie nominowanych przez władze powstańcze⁷. Hilary Gwóźdź wymienia nazwiska trzynastu kapelanów⁸, zaś w internetowej *Encyklopedii wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku* pod hasłem: „kapelani Powstań Śląskich” znajdują się nazwiska osiemnastu księży⁹. Najpełniej o roli, jaką spełniali, pisze Julian Humeński, podając przykłady posługi duszpasterskiej, działalności społeczno-charytatywnej i kulturalno-oświatowej księży kapelanów¹⁰.

Dotychczas, w celu poszukiwania materiałów opisujących działalność kapelanów powstańczych, nie przeprowadzono badań naukowych w zbiorach zgromadzonych w Instytucie im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku (pełna nazwa: Józef Piłsudski Institute of America for Research in the Modern History of Poland, Inc.). Instytut powstał 4 lipca 1943 roku. Wśród jego założycieli byli bliscy współpracownicy Józefa Piłsudskiego¹¹. W zbiorach Instytutu znajduje się archiwum powstań śląskich, które zostało w pierwszych dniach drugiej wojny światowej wywiezione z kraju. Ostatecznie przez Rumunię, Francję i Portugalię przewieziono je w 1943 roku do Stanów Zjednoczonych i złożono we wspomnianym Instytucie. Zbiór składa się z 839 jednostek archiwalnych i zawiera materiały pozwalające uzupełnić posiadaną wiedzę dotyczącą organizacji i przebiegu powstań śląskich oraz udziału w nich kapelanów. Przez kilkadziesiąt lat nie prowadzono projektów badawczych na podstawie tych źródeł. Jak pisze Edward Długajczyk¹², było to spowodowane niezajomością wśród historyków wartości tych materiałów. Nie bez znaczenia były również koszty finansowe badań (podróż, zakwaterowanie) i trudności w uzyskaniu (w okresie komunistycznym) zezwolenia

⁵ H. Olszar, *Księża diecezji katowickiej – uczestnicy powstań śląskich i akcji plebiscytowej. Zarys problematyki*, w: *Powstańcze miscellanea. Z badań nad...*, s. 67-75. Pomocny może być też wykaz literatury zamieszczony przez ks. Hilarego Gwoźdź, zob. H. Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919-1921)*, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 15 (1982), s. 229.

⁶ Tamże, s. 171.

⁷ J. Humeński, *Wojskowa służba duszpasterska w powstaniach śląskich*, w: *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918-1980*, red. Z. Kapała, J. Myszor, Katowice 1999, s. 38; M. Wośowski, N. Bujniwicz, *Duszpasterstwo wojskowe w polskich...*, s. 418.

⁸ Są nimi: J. Brandys, K. Fabiś, E. Krzoska, F. Palarczyk, S. Rygielski, K. Woźniak, J. Szymała (II), Kozicki, F. Nowak, H. Woźniak, F. Woźniak, J. W. Woźniak. Zob.: Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego...*, s. 205, 228.

⁹ W porównaniu do opracowania H. Gwoźdźa w spisie zamieszczonym w *E-ncyklopedii* znajdują się dodatkowo nazwiska: W. Koppel, R. Margosz, E. Nowak, J. Opiełka, J. Różycki, W. Świerczek, P. Wycisło. Nie wymieniono jako kapelana powstań śląskich (ze względu na różnice metodologiczne) K. Woźniaka i J. Szymały (II), zob.: http://encyklo.pl/index.php5?title=Kapelani_powsta%C5%84_%C5%9B1%C4%85skich [dostęp: 20.07.2011].

¹⁰ J. Humeński, *Wojskowa służba duszpasterska...*, s. 26-53.

¹¹ <http://www.pilsudski.org/portal/pl/o-nas/historia> [dostęp: 20.07.2011].

¹² E. Długajczyk, *Dokumentacja personalna powstańców śląskich. Wprowadzenie do tematu*, w: *Powstańcze miscellanea. Z badań nad...*, s. 24.

na wyjazd zagraniczny. W 2002 roku pomiędzy Instytutem im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku a Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych zawarto umowę celem zakonserwowania i zmikrofilmowania zbiorów poświęconych powstaniom śląskim¹³. Niestety, jak pisze Długajczyk, zbiór najpierw został źle przygotowany do wysyłki do Polski¹⁴, później źle opracowany¹⁵. Ponadto na części stron akt ewidencyjnych nie pokrywa się z numeracją¹⁶ numerację. Numeracja stron kart ewidencyjnych nie pokrywa się z numeracją ciągłą¹⁷. Warto zaznaczyć jest fakt, że w zbiorach internetowych dostępne są (online) skany dokumentów 52 jednostek archiwalnych. Obejmują one materiały dotyczące przebiegu pierwszego i częściowo drugiego powstania śląskiego¹⁸.

Celem artykułu jest uzupełnienie wiedzy o działalności kapelanów powstańców w świetle źródeł archiwalnych, które dotąd nie były przedmiotem badań historyków. Nie jest natomiast celem niniejszego tekstu powielanie informacji zawartych w już opublikowanych materiałach.

Pomimo że nie wytworzono oddzielnego zbioru dokumentów, w których zebrane byłyby materiały dotyczące kapelanów powstańców (przynajmniej żaden tego typu zbiór się nie zachował), przetrwało kilka, pisanych odręcznie, kart ewidencyjnych i kwalifikacyjnych księży zgłaszających się do posługi wśród powstańców (lub już pełniących tę posługę i jedynie zarejestrowanych). Są nimi kwestionariusze: Mieczysława Różyckiego¹⁹, Romana Stojanowskiego²⁰, Wendelina Świerczka²¹, Jana Brandysa²², Stanisława Rygielskiego²³,

¹³ Tamże, s. 25.

¹⁴ Zespoły akt opatrzone nowymi obwolutami, aktom nadano nowe sygnatury. Zob. tamże, s. 26.

¹⁵ Wbrew zasadom ustalonym przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych przed renowacją materiałów archiwalnych przystąpiono do ich zmikrofilmowania. Zob. tamże.

¹⁶ Karta ewidencyjna Wendelina Świerczka nosi numery: 266 lub 162. Zob. Archiwum Instytutu im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Powstania Śląskie [dalej: AIJPPS], Spis oficerów zgłaszających się jako ochotnicy (sygn. 327).

¹⁷ W karcie ewidencyjnej ks. Wendelina Świerczka (sygn. 308) „strona pierwsza” to 144, „strona druga” to 145 lub 141, „strona trzecia” to 147, „strona czwarta” to 148. Zob. AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, O-W, (sygn. 308).

¹⁸ <http://www.pilsudski.org/portal/pl/zbiory/archiwum-online/powstania-slaskie> [dostęp: 20.07.2011].

¹⁹ AIJPPS, Spis oficerów zgłaszających się jako ochotnicy (sygn. 327); AIJPPS, Wykazy oficerów, chorążych i podchorążych (sygn. 328), k. 27; AIJPPS, Wykazy oficerów, chorążych i podchorążych (sygn. 271).

²⁰ AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, O-W (sygn. 308), k. 115-120; Spis oficerów zgłaszających się jako ochotnicy (sygn. 327), k. 455-458; AIJPPS, Wykazy oficerów, chorążych i podchorążych (sygn. 328), k. 29, 32; [tożsame:] AIJPPS, Ewidencja oficerów – skorowidz (sygn. 330), k. 80, 117; AIJPPS, Ewidencja zwolnionych oficerów, spis oficerów i szeregowych biorących udział w III powstaniu (sygn. 296), nr ewid. 64; AIJPPS, Spisy imienne, karty ewidencyjne i kwalifikacje ubytych oficerów (sygn. 297), k. 12, k. 85.

²¹ AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, O-W, sygn. 308, k. 143-148 (karta 145 pomyłkowo nosi również numer 141); AIJPPS, Spis oficerów zgłaszających się jako ochotnicy (sygn. 327), k. 162 (266); AIJPPS, Ewidencja zwolnionych oficerów, spis oficerów i szeregowych biorących udział w III powstaniu (sygn. 296), nr ewid. 72; AIJPPS, Spisy imienne, karty ewidencyjne i kwalifikacje ubytych oficerów (sygn. 297), k.11 (?), nr ewid. 12; k. 85.

²² AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, B (sygn. 310), k. 194-196; AIJPPS, Ewidencja oficerów – skorowidz, (sygn. 330), k. 90.

²³ AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, O-W, (sygn. 308), k. 54-61; AIJPPS, Wykazy oficerów, chorążych i podchorążych (sygn. 328), k. 27; AIJPPS, Ewidencja zwolnionych oficerów, spis

Alfonsa Krawczyka²⁴, alumna seminarium Ludwika Kloske²⁵ i pastora ewangelickiego Karola Banszela²⁶. Ponadto w spisach (wykazach) oficerów znajdują się informacje dotyczące biografii (daty, miejsce urodzenia) oraz pełnionych funkcji w powstaniach księży: Józefa Mamiącego²⁷, Rocha Małgoszcza²⁸, Franciszka Nowaka²⁹, Jana Szymały³⁰, Henryka Woźniaka³¹, Karola Woźniaka³², Wilhelma Kopca³³, Wilhelma Koppela³⁴, Jana Czaplewskiego³⁵.

Wspomniane formularze wypełniali najprawdopodobniej sami zainteresowani³⁶. Składają się one z kilkudziesięciu pytań podzielonych tematycznie³⁷. W pierwszej części podawano informacje dotyczące pochodzenia (data, miejsce urodzenia, stan, wykształcenie, wyznanie, narodowość), ale również znajomości języków obcych oraz odwiedzanych państw. Prócz języka polskiego wszyscy kapelani znali język niemiecki. Księża: Mieczysław Różycki, Alfons Krawczyk, Stanisław Rygielski i Ludwik Kloske wskazali znajomość języka francuskiego i włoskiego (ksiądz Rygielski). Ksiądz Jan Brandys zaznaczył, iż zna również języki starożytne (nie wyszczególnił, jakie). Przed wstąpieniem do wojska powstańczego księża dużo podróżowali. W Niemczech, we Włoszech i w Austrii przebywali księża: Mieczysław Różycki, Jan Brandys, Stanisław Rygielski i Roman Stojanowski. Ten pierwszy znał również Francję, zaś ostatni z grupy – Azję Mniejszą.

Następnie opisywano przebieg służby wojskowej w okresie poprzedzającym odzyskanie niepodległości przez Polskę i po 1918 roku. Najdłużej służył w wojsku ksiądz Stanisław Rygielski. 1 sierpnia 1914 roku mianowano go kapelanem szpitala nr 4 w Wiedniu. Od 1 lutego 1915 roku do maja 1918 roku był proboszczem 11. Dywizji Piechoty. Następnie przez rok pracował w kancelarii biskupiej w Wiedniu jako kapelan – szef kancelarii spisu poległych. Później przez miesiąc (do lipca 1919 roku) był kapelanem w szpitalu w Przemyślu. Do 1 lutego 1920 roku pełnił funkcję kapelana wojsk lotniczych w Ławicy. Potem był proboszczem

---

oficerów i szeregowych biorących udział w III powstaniu, (sygn. 296), k. 69; AIJPPS, Spisy imienne, karty ewidencyjne i kwalifikacje ubytych oficerów (sygn. 297), k. 77.

²⁴ AIJPPS, Spisy oficerów i szeregowych oddziałów bezpośrednio podległych (sygn. 231) k. 108-110.

²⁵ Tamże; AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, K (sygn. 317), k. 359-362.

²⁶ AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, B (sygn. 310), k. 330; AIJPPS, Wykazy oficerów, chorążych i podchorążych (sygn. 328), k. 38.

²⁷ Tamże, k. 22.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, k. 23.

³⁰ Tamże, k. 32; [tożsame:] AIJPPS, Ewidencja oficerów – skorowidz, (sygn. 330), k. 80.

³¹ AIJPPS, Wykazy oficerów, chorążych i podchorążych (sygn. 328), k. 35; [tożsame:] AIJPPS, Ewidencja oficerów – skorowidz (sygn. 330), k. 82.

³² Tamże, k. 36; [tożsame:] AIJPPS, Ewidencja oficerów – skorowidz (sygn. 330), k. 83.

³³ Tamże, k. 63.

³⁴ AIJPPS, Spis ogólny lekarzy, sygn. 744.

³⁵ AIJPPS, Książka dokumentów podróży obozu Oświęcim, sygn. 18. (karta jest dostępna online: <http://www.ny.pl/www/pilsudski/powstania/skany/701-008-018-075.jpg> [dostęp: 20.07.2011].

³⁶ Świadczy o tym forma gramatyczna udzielonych odpowiedzi w pierwszej osobie liczby pojedynczej, np. „pozostałem”, jak również styl pisma udzielanych odpowiedzi i własnoręcznego podpisu (był jednakowy).

³⁷ Zachowały się różne wzory kart ewidencyjnych lub kwalifikacyjnych. Różnią się układem pytań, szczegółowością, np. karta ewidencyjna ks. Alfonsa Krawczyka zawierała 23 pytania, zaś ks. Roman Stojanowski udzielił odpowiedzi na 28 pytań. Zob.: AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, P (sygn. 321); AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, O-W (sygn. 308).

powstańców brygady ppłk. Kazimierza Zenktellera, a od 25 maja 1921 roku szefem duszpasterstwa Grupy Południowej w randze majora. Ksiądz Jan Brandys tak pisał o służbie wojskowej: „Od 19 lipca 1919 jako kapelan przy I pułku Byt. Później 167 p; od lipca aż do sierpnia 1919 w Wieluniu na odcinku Śląskim. Od lutego 1920 aż do maja 1920 w garnizonie w Ostrowie (Poznańskie). Od maja 1920 aż do sierpnia 1920 na froncie bolszewickim na Litwie i Białorusi. 4 lipca nad trą-
tą? (stratą) pod Filipowem w prawą nogę lekko ranny. Pozostałem przy froncie aż do 27 lipca 1920. Od 27 lipca 1920 w szpitalu w Częstochowie jako chory na czerwonkę aż do 25 sierpnia 1920. Od 25 sierpnia 1920 aż do 15 września przy baonie zapasowym 67 w Jaworznie. Od 15 września aż do 1 listopada znowu przy 167 pp. (Byt) w Inowrocławiu. 1 listopada 1920 reklamowany przez komisariat plebiscyt. Na Górny Śląsk zwolniony na pracę plebiscytową”. Ksiądz Mieczysław Różycki³⁸ napisał w karcie ewidencyjnej oficerów powstańczych: „Dn. 31 grudnia 1918 roku wstąpiłem do armii powstańczej wielkopolskiej jako proboszcz wojsk zachodniego frontu. 23 marca 1919 zamianowało mnie dowództwo główne w poznaniu prob. major II dywizji wielkopolskiej na froncie północnym. 13 lipca 1919 r. zamianowała mnie Rada Lud[owa]. I ... [wyraz nieczytelny – przyp. autor] dziekanem pułkownikiem do okręgu generalnego Pomorze. Byłem od 31 grudnia 1918 do 23 czerwca 1919 na froncie wielkopolskim zachodnim. Od 23 marca 1919 do 18 stycznia 1920 na froncie północnym wielkopolskim. Od 18 stycznia do 15 kwietnia 1920 na froncie wschodnim (grupa poleska). Od 1 czerwca do 15 sierpnia 1920 na froncie wschodnim (grupa poleska). Od 15 sierpnia do 1 października 1920 na froncie północy. Brałem udział w zdobywaniu Wolsztyna i Kargownicy (chodzi o Kargową) i Babimostu i w bitwach pod ... [wyraz nieczytelny – przyp. autor] i Grójcem w styczniu i lutym r. 1919, w bitwie pod Brzeźcem Litewskim w sierpniu 1920 r. i w bitwie pod Brodnicą 18 sierpnia 1920 r. Odznaczony zostałem ... [wyraz nieczytelny – przyp. autor] Krzyżem walecznym i Krzyżem Virtuti Militari”.

W formularzach zamieszczano również opinie o kapelanach. Wydawali je szefowie duszpasterstwa poszczególnych grup lub dowódcy pułków. Ksiądz Stanisław Rygielski cieszył się opinią kapelana „bardzo dzielnego, energicznego, ogólnie szanowanego i lubianego przez dowódców i żołnierzy, doskonałego w duchu prowadzącym pracę oświatową i wychowawczą wśród powstańców”. Natomiast ksiądz Wendelin Świerczek zjednał sobie zaufanie wojsk powstańczych, okazując się „gorliwym i prawowitym kapłanem”.

Najcenniejsze, z punktu widzenia dotychczasowej wiedzy o księżach kapelanach powstań śląskich, są karty ewidencyjne księży: Romana Stojanowskiego, Alfonsa Krawczyka i alumna Ludwika Kloske³⁹, gdyż dotychczas nie wiadomo było nic o ich zaangażowaniu duszpasterskim wśród powstańców śląskich. Pierwszy z wymienionych urodził się 4 marca 1883 roku w Gródku Jagiellońskim w Małopolsce. Po ukończeniu gimnazjum w Krakowie rozpoczął studia teologiczne i wychowawcze na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1906 roku przyjął w Krakowie święcenia kapłańskie. Znał dobrze język niemiecki. Chętnie podróżował. Znał Austrię, Węgry, Włochy, Bawarię i Azję Mniejszą. Jako wikary pracował

³⁸ Urodzony 1 stycznia 1919 roku w Biechówku (pow. świecki), zob.: AIJPPS, Spis oficerów zgłaszających się jako ochotnicy, (sygn. 327).

³⁹ AIJPPS, Karty ewidencyjne oficerskie, K, (sygn. 317), k. 359-362; AIJPPS, Spisy oficerów i szeregowych oddziałów bezpośrednio podległych, (sygn. 231), k. 1-11.

w Zebrzydowicach⁴⁰. Od 4 lipca 1920 roku należał do etatowych kapelanów 4. Pułku Strzelców Podhalańskich w stopniu kapitana. Początkowo, od 14 lipca do 18 sierpnia 1920 roku, przydzielony do Inspektoratu Armii Ochotniczej w Krakowie, następnie do 17 czerwca 1921 roku przebywał w garnizonie w Cieszynie, gdzie służył również jako referent oświatowy. Celem mianowania na kapelana powstańczego, 18 czerwca 1921 roku, na kilka dni przed zobowiązaniem się stron konfliktu do wycofania wojsk (25 czerwca), zgłosił się do szefa duszpasterstwa Grupy Południowej, księdza Stanisława Rygielskiego. 21 czerwca 1921 roku kpt. Janusz Węzyk zatwierdził go na tym stanowisku. Po powstaniach, w 1922 roku, mianowany proboszczem w Skawinie⁴¹. Funkcję tę pełnił do śmierci w 1935 roku⁴². W zbiorze archiwalnym przechowywanym w Nowym Jorku zachowała się karta ewidencyjna księdza Alfonsa Krawczyka. Urodził się 6 lipca 1888 roku w Zabrze. 21 czerwca 1913 roku przyjął z rąk biskupa wrocławskiego Georga Koppa święcenia kapłańskie. Znał dobrze język niemiecki i francuski. Od 1 stycznia 1915 roku służył jako kapelan w armii zaborczej (pruskiej). Najpierw przy 49. Dywizji, następnie (od 1 lipca 1916 roku) przeniesiony do Komendantury w Brzeźcu Litewskim. Później (od 15 lutego 1917 roku) do Kwatery Głównej gen. Aleksandra von Linsingena (1850-1935) w Chełmie. W końcu (od 15 czerwca 1917 roku) skierowano go do inspekcji etapów w Białymstoku. 1 stycznia 1919 roku został zwolniony ze służby wojskowej. W czasie trzeciego powstania śląskiego pełnił posługę kapelana etatowego⁴³. 28 maja 1921 roku przydzielony do „Grupy Wschód” w charakterze referenta kulturalno-oświatowego. Po powstaniach śląskich, w 1923 roku, rozpoczął starania o przyjęcie do Administracji Apostolskiej dla Śląska Górnego⁴⁴. Po wyrażeniu zgody przez ordynariusza wrocławskiego kardynała Adolfa Bertrama (12 marca 1925 roku) został przyjęty w poczet duchowieństwa katowickiego⁴⁵. Od 1 kwietnia 1925 roku zajmował się księgowością administracji apostolskiej, a następnie nowo utworzonej (od 28 października 1925 roku) diecezji katowickiej. W 1935 roku wyjechał do pracy duszpasterskiej do archidiecezji wrocławskiej, gdzie był rezydentem w Beuthen oraz kapelanem więziennym w Strzelcach⁴⁶. Nie jest znany przebieg jego działalności duszpasterskiej w okresie powojennym. Zmarł w Niemczech (RFN) w 1979 roku⁴⁷.

W czasie powstań śląskich walecznością wykazał się alumn seminarium wrocławskiego, a następnie gnieźnieńskiego Ludwik Kloske. Urodził się 13 sierpnia 1891 roku w Nacząsławkach koło Kędzierzyna Koźła. 15 listopada 1915 roku powołano go do armii pruskiej, gdzie do listopada 1917 roku służył w 2. Pułku Ułanów. Następnie przydzielono go do służby w artylerii polnej. W końcu został skierowany do szkoły podchorążych artylerii polnej. 20 stycznia 1918 roku

⁴⁰ Elenchus Venerabilis Cleri, dioeceseos Cracoviensis, 1910, s. 139.

⁴¹ Elenchus Venerabilis Cleri, Archidioeceseos Cracoviensis, 1930, s. 115.

⁴² Tamże, 1937, s. 127; S. Cinal, *Wspomnienie o ks. Doktorze Stanisławie Buchale, wieloletnim proboszczu, w pięćdziesiątą rocznicę święceń*, Informator Towarzystwa Przyjaciół Skawiny 65 (2008), s. 14.

⁴³ http://www.caw.wp.mil.pl/biuletyn/b30/b30_7.pdf, s. 10 [dostęp: 20.07.2011].

⁴⁴ Archiwum Archidiecezji Katowickiej [dalej: AAKat], AP, Krawczyk Alfons (sygn. 358), Krawczyk do Administracji Apostolskiej z 14 maja 1923 roku.

⁴⁵ Tamże, Hlond do Krawczyka z 17 marca 1925 roku.

⁴⁶ Tamże, Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu do Krawczyka z 9 października 1935 roku; Krawczyk Alfons, w: *Biographisches Lexikon der Katholischen Militärseelsorge Deutschlands (1848 bis 1945)*, red. H. J. Brandt, P. Häger, Paderborn 2002, s. 438.

⁴⁷ AAKat, AP, Krawczyk Alfons (sygn. 358), Domin do Fabiana z 16 listopada 1979 roku.

otrzymał mianowanie na aspiranta oficerskiego. 18 grudnia 1918 roku zwolniono go ze służby wojskowej. Pełnił posługę wikarego w Załężu⁴⁸. W listopadzie 1919 roku przybył na Górną Śląsk, gdzie był sekretarzem powiatowej Rady Ludowej w Lublińcu (do 15 lutego 1920 roku). Następnie pracował jako pierwszy sekretarz sekcji organizacyjnej Polskiej Komisji Plebiscytowej dla Górnego Śląska w Bytomiu. Walczył w drugim powstaniu śląskim, 1 września 1920 roku został przyjęty w stopniu porucznika do policji Górnego Śląska⁴⁹. 1 stycznia 1921 roku mianowany został kapitanem. W czasie trzeciego powstania śląskiego pełnił funkcję zastępcy szefa oddziału pierwszego, gdzie dał się poznać jako wzorowy patriota, „znakomicie wychowany i taktowny, Polak bez zastrzeżeń, tęgi oficer, moralnie prymus”. Kapelanem powstańców pierwszego powstania śląskiego był również ksiądz Jan Czapplewski. Jednak w zbiorach archiwalnych Instytutu im. J. Piłsudskiego, prócz nazwiska i pełnionej funkcji⁵⁰, brak dodatkowych informacji o tym księdzu. Jako powstaniec służył w Grupie Południowej, pochodzący z Turzy koło Rybnika, alumn, późniejszy ksiądz, Władysław Wiczorek (SDB)⁵¹.

Materiały zgromadzone w Instytucie im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku są cennym źródłem poznania historii powstań śląskich. Przeprowadzona kwerenda w tym archiwum pokazuje, że badania na temat zaangażowania duchowieństwa w czasie zmiany przynależności państwowej Śląska po zakończeniu pierwszej wojny światowej mogą być kontynuowane. Dzięki analizie pozyskanych dokumentów możliwe było uzupełnienie listy kapelanów powstańczych, jak również poszerzenie wiadomości biograficznych oraz informacji dotyczących posługi, którą pełnili.

⁴⁸ Krawczyk Alfons, w: *Biographisches Lexikon der Katholischen...*, s. 438.

⁴⁹ Więcej informacji na temat historii tej formacji zob.: G. Grześkowiak, *Rys historyczny policji Województwa Śląskiego (1922-1939)*, Katowice 2008; [tożsame:] <http://www.osrp1939.policja.katowice.pl/biuletyn/Policja%20%8C1%B9ska%201922-1939.pdf> [dostęp: 20.07.2011].

⁵⁰ Jesienią 1919 r. był kapelanem i referentem oświatowym w obozie powstańczym w Oświęcimiu, zob.: AIJPPS, Ewidencja obozu Oświęcim, zestawienia wypłacanego żołdu – s. 539-659 (sygn. 27), <http://www.ny.pl/www/pilsudski/powstania/skany/701-008-027-004.jpg> [dostęp: 20.07.2011].

⁵¹ AIJPPS, Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych – Adiutantura Szefa Sztabu: imienne wykazy kompanii sztabowej (sygn. 153), nr porządkowy 195. W życiorysie zamieszczonym w *Słowniku biograficznym katolickiego duchowieństwa śląskiego* brak wzmianki o jego działalności powstańczej, zob.: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 459.